

Milieu & Recht, Due Diligence voor milieu bij internationaal ondernemen

[Klik hier om het document te openen in een browser venster](#)

Vindplaats:	M en R 2013/102	Bijgewerkt tot:	17-09-2013
Auteur:	Wim van Meegdenburg, Tineke Lambooy, Liesbeth Enneking ^[1]		

Due Diligence voor milieu bij internationaal ondernemen

Verslag van een VMR-Themamiddag

Samenvatting

De Vereniging voor Milieurecht organiseerde op 24 juni 2013, bij Allen&Overy (Amsterdam), een VMR-Themamiddag over 'Due Diligence voor milieu bij internationaal ondernemen'. Due diligence voor milieu houdt in dat door (multinationale) ondernemers met gepaste zorgvuldigheid voor het milieu wordt gehandeld. De laatste vijf jaar zien we in toenemende mate dat in internationale gedragscodes en soft law op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen, maar ook in hard law, van ondernemers wordt geëist dat zij due diligence toepassen. Het gaat om due diligence gericht op het voorkomen van milieuschade en mensenrechtenschendingen in internationaal ondernemen. Met de recente uitspraak in de *Nederlandse Shell Nigeria*-zaak is de aandacht ook gericht op de mogelijkheden van *foreign direct liability claims*. Tijdens deze themamiddag is gesproken over milieu due diligence en de invalshoeken vanuit de wetenschap, de overheid, een maatschappelijke organisatie, de banken en vanuit de advocatuur.

1. Inleiding

'Due diligence is hot'. Met deze woorden opent de heer Von Meijenfeldt de VMR-Themamiddag. De SER Commissie IMVO heeft due diligence gekozen als thema voor 2013.^[2] Voorts stuurt Minister Ploumen van Buitenlandse Zaken een beleidsnotitie aangaande IMVO aan de Tweede Kamer waarin due diligence als methode om MVO (maatschappelijk verantwoord ondernemen) te implementeren duidelijk aandacht heeft gekregen.^[3] In internationale context is over due diligence gesproken tijdens het Global Forum (Parijs).^[4]

Due diligence is een Amerikaanse term afkomstig uit het investeringsrecht en betekent letterlijk niets anders dan gepaste zorgvuldigheid. De term is al zo oud als de Amerikaanse Securities Act van 1933 en duidt op het voorkomen van onaangename verrassingen, door met gepaste zorgvuldigheid alle relevante gegevens boven water te krijgen voordat een investering, overname, aankoop e.d. plaatsvindt. Het due diligence-onderzoek in relatie tot ondernemingen richt zich op financiële, fiscale, juridische en commerciële aspecten (*profit*).^[5]

John Ruggie, Speciale VN Vertegenwoordiger op het thema 'mensenrechten en transnationaal opererende bedrijven', heeft due diligence echter betrokken op mensenrechten (*people*) en verder uitgebreid naar ecologie (*planet*).^[6]

Het VN-besluit van de Human Rights Council van 16 juni 2011 heeft de *Guiding Principles on Business and Human Rights* vastgesteld. Dit komt neer op een implementatie van de Ruggie Principles, welke 1. de staat verplichten *to protect*; 2. het bedrijfsleven verplichten *to respect*; en toegang wordt geboden tot *remedy* (juridisch en niet-juridisch). Voor het thema van deze bijeenkomst is het tweede punt aan de orde. Ten aanzien van deze verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven *to respect* zegt Ruggie:

"Business enterprises should act with due diligence to avoid infringing on the rights of others and address

Dit kader wordt verder ingevuld door verschillende richtlijnen en standaarden, zoals de IFC Performance Standard, ISO 26000, de GRI standards en de OECD CSR Guidelines for Multinational Enterprises. Steeds wordt in deze gedragscodes voor het bedrijfsleven gewezen op de ketenverantwoordelijkheid die ondernemingen hebben met betrekking tot hun toeleveranciers. Dit is volgens Von Meijenfeldt een bijzonder interessante ontwikkeling: hoever strekt hier de verantwoordelijkheid van de desbetreffende onderneming?

Von Meijenfeldt stelt dat in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen vooral de ecologische kant van belang is. Due diligence is volgens Von Meijenfeldt geen statisch begrip en dat zal het vermoedelijk ook nooit worden. Het is echter wel een bijzonder interessant onderwerp, aangezien het nieuwe aangrijpingsmogelijkheden biedt om de rol van het bedrijfsleven bij het oplossen van de milieuproblematiek in de wereld te verbeteren. Nu richt de publieke aandacht zich primair op multinationale ondernemingen, maar waarom zouden we ons daartoe beperken? En waarom alleen ondernemingen? Moeten overheden en consumenten niet ook met gepaste zorgvuldigheid handelen?

2. Internationaal ondernemen: ontwikkelingen inzake mensenrechten en milieu

2.1 Uiteenzetting door Tineke Lambooy

Tineke Lambooy heeft tijdens de themabijeenkomst gesproken over de ontwikkelingen op het gebied van MVO, waarbij zij zich met name richtte op de rol van due diligence in het kader van het voorkomen van mensenrechtenschendingen en het aanpakken van milieuproblematiek.

In het begin van haar presentatie bespreekt zij de Europese definitie van MVO, zoals deze in 2011 door de Europese Commissie is vastgesteld. Daaruit blijkt onder meer dat het MVO-beleid van bedrijven gericht moet zijn op het opsporen, voorkomen en verminderen van negatieve sociale en milieueffecten van hun activiteiten wereldwijd.

Zij spreekt vervolgens over de recente ontwikkelingen op het gebied van MVO, namelijk: 1. de toename van internationale gedragscodes en *soft law*; 2. de toename van *hard law*; en 3. dat deze regels steeds vaker *process norms* introduceren: bedrijven worden bijvoorbeeld aangespoord of verplicht om transparantie te bieden over hun beleid en de resultaten daarvan en het uitvoeren van due diligenceonderzoeken.

Met betrekking tot de toename van internationale gedragscodes en *soft law* op het gebied van MVO benoemt Lambooy een aantal belangrijke regelingen, waaronder de OECD CSR Guidelines for Multinational Enterprises, het UN Ruggie Framework en verschillende Industry Codes. Daarbij gaat zij verder in op de reikwijdte van due diligence in relatie tot mensenrechten en milieu. Volgens Lambooy zouden due diligenceonderzoeken zich moeten richten op de lokale context waarin de bedrijfsactiviteiten plaatsvinden. Daarbij moet worden onderzocht welke impact deze bedrijfsactiviteiten hebben op mensenrechten en milieu ter plaatse. Vervolgens zouden bedrijven ook moeten onderzoeken in hoeverre hun activiteiten bijdragen aan mensenrechtenschendingen en milieuvervuiling door derden.

Voor wat betreft de toename van *hard law* op het gebied van MVO biedt Lambooy een overzicht van diverse wetten die allemaal van bedrijven verlangen dat deze een vorm van due diligence toepassen in hun internationale bedrijfsactiviteiten en hun keten.^[7] In dit kader bespreekt zij bijvoorbeeld de Europese houtverordening, die ten doel heeft het terugdringen van illegale houtkap.^[8] Deze verordening verplicht handelaren, onder andere, om gegevens te verzamelen over de legale herkomst van het hout, de risico's hiervan in te schatten en maatregelen te nemen ter voorkoming hiervan. Verder besteedt zij aandacht aan de UK Bribery Act, die aan ondernemingen de plicht oplegt om maatregelen te treffen om corruptie in hun internationale netwerk te voorkomen. Indien een onderneming kan aantonen dat er adequate procedures zijn geïmplementeerd om corruptie te voorkomen, dan zal zij zich beter kunnen verdedigen in juridische procedures.

De verschillende regelingen, waaronder de internationale gedragscodes en de genoemde wetten, laten zien dat

van ondernemingen steeds vaker wordt verwacht dat zij bepaalde *process norms* volgen. De door Lambooy genoemde voorbeelden betreffen het opzetten van *duediligencesystemen* en het verschaffen van transparantie over de bedrijfswerkwijze. Volgens Lambooy kunnen ondernemingen hierbij experts van gespecialiseerde consultancybureaus en ngo's inschakelen.

2.2 Discussie en vragen

Vanuit de zaal wordt aan Von Meijenfeldt de vraag gesteld wat de visie van Nederland is ten aanzien van MVO. Von Meijenfeldt antwoordt daarop dat Nederland een voorbeeld mag nemen aan het buitenland. Een goed voorbeeld, zo zegt hij, is de UK Bribery Act die actief wordt geïmplementeerd door de Britse openbare aanklager. Nederland laat op dit terrein kansen liggen.

Lambooy gaat in op de vraag tot hoever *duediligence* onderzoeken zich in de praktijk uitstrekken. Gaat dat louter om financiële belangen of worden milieubelangen ook meegewogen? Lambooy antwoordt dat deze deelbelangen op bepaalde punten samenkomen. Een goed voorbeeld is dat banken vaak niet bereid zijn om een lening te verstrekken aan bedrijven die geen volledig *duediligence* onderzoek hebben uitgevoerd, met inbegrip van milieu- en mensenrechtenissues. Bij het aangaan van een nieuwe joint venture dient een onderneming bijvoorbeeld goed de lokale context te bestuderen om vast te stellen dat door de lokale partij geen mensenrechten zijn geschonden in het kader van dat project en dat er geen corruptie plaatsvindt.

Vanuit de zaal wordt opgemerkt dat de meeste *hard law*-regelingen enkel gelden voor beursgenoteerde ondernemingen. Maar de vraag is hoe dat met andere ondernemingen zit?

Lambooy geeft aan dat de *duediligence*verplichting zoals gevat in de Europese houtverordening van toepassing is op alle ondernemingen en dat hetzelfde geldt voor anticorruptiewetten. Op het gebied van transparantie is het inderdaad zo dat het EU Commissievoorstel voor een nieuwe Richtlijn inzake 'non-financial reporting' alsook de Dodd-Frank Act-verplichtingen inzake het verstrekken van informatie over de herkomstbronnen van bepaalde mineralen die in producten worden verwerkt, zich richten op beursgenoteerde ondernemingen.

3 De ontwikkelingen op het gebied van aansprakelijkheid van ondernemingen voor (internationale) activiteiten⁹

3.1 Uiteenzetting door Liesbeth Enneking

Liesbeth Enneking heeft tijdens de bijeenkomst gesproken over recente ontwikkelingen op het gebied van aansprakelijkheid van ondernemingen voor internationale activiteiten. Zij vangt aan met het gegeven dat sprake is van een wereldwijde tendens richting *foreign direct liability cases*. Het gaat hierbij om grensoverschrijdende civiele aansprakelijkheidsclaims tegen multinationale concerns die worden aangebracht voor rechters in de westerse thuislanden van die multinationals naar aanleiding van schade veroorzaakt aan mens en milieu als gevolg van de activiteiten van die multinationals in gastlanden (veelal ontwikkelingslanden).

Enneking vertelt dat deze tendens is ontstaan in de V.S., waar op basis van de Alien Tort Statute, een Amerikaans federaal wetje uit 1789, Amerikaanse ondernemingen voor de Amerikaanse rechter kunnen worden gedaagd naar aanleiding van hun betrokkenheid bij internationale mensenrechtenschendingen gepleegd buiten de V.S. Er is de laatste jaren echter wel enige controverse ontstaan rond de Alien Tort Statute en als gevolg daarvan hebben federale rechters in toenemende mate een restrictieve houding aangenomen bij de toepassing en uitleg ervan.

Ook in andere landen kunnen bedrijven in het land van vestiging aansprakelijk worden gesteld voor schade aan mens en milieu die elders is berokkend. Een goed voorbeeld hiervan biedt de *Trafigura*-zaak. Omdat de Alien Tort Statute geen equivalent kent buiten het Amerikaanse federale rechtssysteem, worden deze zaken doorgaans aangebracht op grond van het algemene onrechtmatigedaadsrecht en beweerdelijke schendingen van zorgplichten meer in het bijzonder.

Voor wat betreft het maatschappelijk kader waarbinnen deze zaken zich afspelen wijst Enneking op de ontwikkelingen op het gebied van internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen die wereldwijd gaande zijn en veel discussie oproepen, ook in Nederland. Eén van de meest prangende vragen binnen dat

debat is wat wij van 'onze' ondernemingen verwachten waar het gaat om bedrijfsactiviteiten in gastlanden waar normen op het gebied van milieu, mensenrechten, gezondheid, veiligheid en arbeidsomstandigheden veel minder strikt zijn (of minder strikt gehandhaafd worden) dan hier in Nederland. De tendens richting *foreign direct liability claims* zet deze kwestie hoog op de agenda, nu deze zaken in feite draaien om inwoners van minder ontwikkelde gastlanden die schade hebben geleden als gevolg van de activiteiten van internationaal opererende ondernemingen aldaar, maar in eigen land geen beschikking hebben over effectieve rechtsmiddelen waarmee zij hun nadeel aan de kaak kunnen stellen en/of gecompenseerd kunnen krijgen. Deze slachtoffers proberen vervolgens middels dit type grensoverschrijdende aansprakelijkheidsprocedures via het rechtssysteem in westerse landen een hogere bescherming te bewerkstelligen. Op deze manier geven zij westerse systemen van civiel aansprakelijkheidsrecht een rol bij het bevorderen van maatschappelijk verantwoord ondernemen in een maatschappelijke context. Deze rol heeft volgens Enneking in potentie verschillende aspecten: het bieden van remedies, het creëren van transparantie, het blootleggen van zorgvuldigheidsnormen in deze specifieke context en het aansporen van achterblijvers op MVO-gebied om meer zorg te gaan betrachten om schade aan mens en milieu in het buitenland te voorkomen.

Enneking benadrukt dat deze rol(len) voor het civiele aansprakelijkheidsrecht uiteraard staat of valt met de juridische haalbaarheid van dit soort vorderingen. Deze wordt met name bepaald door een viertal factoren. Dat is ten eerste de internationale bevoegdheid (rechtsmacht) van de rechter bij wie de procedure wordt aangebracht. Ten tweede rijst in deze grensoverschrijdende context de vraag wat het toepasselijke recht is op grond waarvan de rechter de claim moet beoordelen: is dat het civiele aansprakelijkheidsrecht van het gastland of dat van het land waar de onderneming is gevestigd en waar de procedure wordt aangebracht? Ten derde is de juridische haalbaarheid van dit type zaken afhankelijk van de voorwaarden voor aansprakelijkheid die verbonden zijn aan de materiële grondslag op basis waarvan de claim wordt ingesteld. En ten slotte zijn van groot belang de procedurele en praktische omstandigheden van de forumstaat, zoals de kosten van het voeren van een procedure en de mogelijkheden tot het inschakelen van een advocaat op 'no cure no pay'-basis, tot het instellen van collectieve acties en tot het verkrijgen van toegang tot bewijsmateriaal dat in handen is van de andere procespartij of van derden.^[10]

Volgens Enneking is de toekomst van *foreign direct liability claims* voor Amerikaanse rechters op grond van de Alien Tort Statute onzeker na de uitspraak van het Amerikaanse Hooggerechtshof in de zaak *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co.* Er zijn echter ook andere belangrijke ontwikkelingen op dit gebied; één van de meest recente is de uitspraak van de Rechtbank Den Haag in de *Nederlandse Shell Nigeria*-zaak, waarin vier Nigeriaanse boeren en de Nederlandse NGO Milieudefensie Shell (zowel de in Nederland gevestigde moedermaatschappij als haar Nigeriaanse dochtermaatschappij) aansprakelijk stelden voor een aantal gevallen van olie lekkage uit pijpleidingen in de Nigeriaanse Nigerdelta. In een uitvoerig gemotiveerd eindvonnis kwam de rechtbank in deze zaak tot de conclusie dat hoewel het merendeel van de claims afgewezen moest worden, de dochter in één geval wel degelijk een zorgplicht geschonden had jegens de omwonenden van het betreffende stuk pijpleiding door niet voldoende te doen om het risico op sabotage daarvan te beperken. Volgens Enneking laten deze ontwikkelingen zien dat er ondanks de uitspraak van het Amerikaanse Hooggerechtshof wel degelijk een toekomst is voor *foreign direct liability cases*, en dat deze toekomst ligt in dit type claims waarbij – in de woorden van Drion – een algemene zorg voor het milieu zich ontwikkelt tot een meer specifieke *duty to care* en vervolgens, via de rechter, tot een juridisch afdwingbare *duty of care*.^[11]

3.2 Vragen en discussie

Volgens Henry van Geen is niet duidelijk wat nu het baanbrekende aspect is van de *Nederlandse Shell Nigeria*-zaak. Hij stelt dat de claim enkel is ingesteld om bevoegdheid te creëren, maar dat de zaak verder een simpele onrechtmatigedaadszaak is. Enneking is het geheel met hem eens, maar stelt dat met name het effect van de zaak baanbrekend is, nu zij duidelijk maakt dat er wel degelijk mogelijkheden zijn voor slachtoffers om middels *foreign direct liability claims* voor de Nederlandse rechter hun schade, opgelopen als gevolg van de activiteiten van in Nederland gevestigde multinationals, aan de kaak te stellen en vergoed te krijgen.

Jasper Teulings voegt hier nog aan toe dat de zaak pas echt baanbrekend zou zijn als de eisers in deze zaak

inzage zouden krijgen in de stukken die in handen zijn van het hoofdkantoor.

Op de vraag waarom de documenten niet zijn vrijgegeven antwoordt Enneking dat het recht op inzage in Nederland wordt geregeld door art. 843a Rv en dat een beroep op dit artikel in Nederland aan beperkingen onderhevig is, aangezien wij bang zijn voor Amerikaanse praktijken. Dit is een lastig punt voor eisers in *foreign direct liability claims*, nu deze zaken zich doorgaans kenmerken door een '*inequality of arms*' tussen de eisers en de gedaagde ondernemingen, niet alleen qua financiële armslag maar ook qua kennis en beschikking over voor de procedure relevante informatie.

Aan Enneking is gevraagd of de double standards niet tot problemen voor de eisers kunnen leiden aangezien de vereisten voor doorbraak van aansprakelijkheid in verschillende jurisdicties anders geregeld zijn. Enneking stelt dat in de *Nederlandse Shell Nigeria*-zaak geen sprake was van doorbraak van aansprakelijkheid. Er is sprake van wat wij in Nederland (verwarrend genoeg) een indirecte doorbraak van aansprakelijkheid noemen, nu de moedermaatschappij aansprakelijk gehouden werd voor haar eigen gedragingen (de beweerdelijke schending van een zorgplicht jegens de Nigeriaanse boeren die schade hadden ondervonden als gevolg van de olie lekkages) op grond van het algemene onrechtmatigedaadsrecht.

4. Wat betekent dit voor het bedrijfsleven, ngo's en de advocatuur?

4.1 Uiteenzetting door Jasper Teulings

Jasper Teulings (Greenpeace International) heeft gesproken over due diligence vanuit een ngo-perspectief. Hij heeft in dit kader drie verschillende rechtszaken besproken, waarbij hij al dan niet direct bij betrokken is geweest. Deze rechtszaken bestempelt hij als *the good*, *the bad* and *the ugly*, waarbij hij deze in omgekeerde volgorde heeft behandeld om niet deprimerend af te hoeven sluiten.

The ugly is duidelijk het voorbeeld van de handelwijze van Trafigura in 2006. Na het bespreken van de feiten van de zaak, waaronder een aantal interessante interne e-mails van Trafigura, zijn alle rechtszaken naar aanleiding van deze zaak op een rijtje gezet. In 2007 is in Ivoorkust een schikking getroffen van € 152 miljoen en in 2009 is in de UK nog eens geschikt voor £ 30 miljoen. Vervolgens is in 2010 in Nederland een boete betaald van € 1 miljoen, waarna in 2012 in Nederland wederom is geschikt, dit keer voor € 1,3 miljoen. Ten slotte, volgen verschillende verbodsacties en dreigementen richting de media en ngo's. Greenpeace beschikt echter over een kopie van het dossier van de rechtszaak in de UK.

Als *the bad* wordt in dit geval de eerder al genoemde zaak *Kiobel v Shell* besproken. Vooral de *amicus brief* van de Nederlandse overheid (in samenwerking met de Britse overheid) ter verdediging van Shell wordt kritisch besproken. Hierin is namelijk geopperd dat *foreign direct liability claims* voor Amerikaanse federale rechters op grond van de Alien Tort Statute in strijd zouden zijn met het internationaal publiekrecht. Dit ontlokt John Ruggie de opmerking dat multinationals zich moeten afvragen of het daadwerkelijk respecteren van mensenrechten samen kan gaan met een *litigation strategy* die zo sterk gericht is op het geheel afbreken van één van de schaarse juridische bouwwerken die momenteel ingezet kunnen worden voor het beschermen van mensenrechten.

Gelukkig laat Jasper Teulings ook voorbeelden zien van ondernemingen die kunnen worden bestempeld als *the good*. Als voorbeeld gelden ondernemingen die een geloofwaardige, individuele en publieke belofte doen om per 1 januari 2020 gebruik en lozing van alle giftige afvalstoffen te elimineren uit de wereldwijde productieketen en producten. Puma is de eerste onderneming die zich committeert aan deze detox-eis. Nu hebben bijvoorbeeld ook bedrijven als Nike, H&M, Zara en Levi's zich hieraan verbonden.

Enkele conclusies van Teulings zijn echter wel dat nog geen middel bestaat om *the ugly* te adresseren. Vooral de UN Guiding Principles houden een nationale verkokerde benadering in stand. Het zijn *the bad* die blijven profiteren van lagere normering. Verder stelt hij dat in dit kader alleen bindende regulering een *level playing field* schept.

Marie Anne van Dijk (ABN AMRO bank) laat zien hoe banken omgaan met due diligence op het gebied van

milieu en mensenrechten. Zij geeft aan op welke manier banken onderzoek doen naar hun klanten om er op die manier zeker van te zijn dat geen mensenrechten worden geschonden of hun activiteiten schade toebrengen aan het milieu. Zij laat daarbij zien dat banken zich dienen te houden aan bepaalde regelingen om dit te bewerkstelligen. Voorbeelden van deze regelingen zijn de Equator Principles, de IFC Performance Standards en de UN Global Compact. Verder stelt zij dat dubieuze klanten kunnen zorgen voor reputatieschade aan de zijde van de bank. Op de website van ABN AMRO staat bijvoorbeeld een lijst met activiteiten waar de bank nooit mee te maken wil hebben.

Vervolgens stelt zij, aan de hand van enkele voorbeelden, de vraag in welke gevallen de bank een uitgebreide due diligence zou moeten uitvoeren. Gezien de antwoorden kan worden geconcludeerd dat iedereen daar zijn eigen visie op heeft. Met behulp van een diagram laat zij zien dat altijd sprake is van *different stakeholder views* en dat iedereen hier zijn eigen kijk op heeft.

Daarom heeft ABN AMRO zijn eigen Sustainability Risk Management Framework voor het systematisch identificeren, analyseren en beheersen van duurzaamheidsrisico's. Dit proces, waarbij due diligence erg belangrijk is, wordt per product- of klantgroep anders gebruikt. De eerste stap in dit proces is het bepalen van mogelijke risico's. Vervolgens wordt de duurzame uitvoering van de zakelijke relatie beoordeeld. Daarna volgt goedkeuring, waarbij de bank met de klant bepalingen voor een duurzame relatie overeenkomt. En de laatste stap is het blijvend rapporteren van bepaalde zaken in het kader van duurzaamheid. ABN AMRO hanteert hiervoor een *risk based approach*, waarbij de impact van het mogelijke risico een belangrijke rol speelt. De bank voert dus eerst eenduediligenceonderzoek uit en past daarna internationale standaarden toe.

Henry van Geen (Allen&Overy) gaat verder in op de regelingen en standaarden die van toepassing zijn voor de beheersing van risico's in sociale projecten. Zelf is hij betrokken geweest bij verschillende projecten in opkomende markten. De meest gebruikte standaarden om een raamwerk te creëren voor het bepalen en beheersen van risico's op het gebied van sociale en milieuaspecten bij zulke projecten zijn de Equator Principles en de IFC Performance Standards.

De Equator Principles bieden een raamwerk voor banken om sociale en milieuaspecten van projecten te analyseren. De bank financiert geen projecten die niet voldoen aan het milieubeleid dat door de banken is opgesteld. Deze regeling wordt vrijwillig toegepast en wordt nu onderschreven door 79 financiële instellingen wereldwijd. Kredietnemers die niet voldoen aan de Equator Principles krijgen dus geen financiering bij de aangesloten banken. Van belang voor deze middag is Principle 2, waarin klanten van financiële instellingen onderzoek moeten verrichten naar de relevante sociale en milieuaspecten van het betreffende project. De documentatie op dit gebied moet laten zien dat maatregelen zijn genomen om de negatieve sociale gevolgen van het project te minimaliseren. Deze documentatie moet een adequate, accurate en objectieve weergave zijn van de risico's.

De IFC Performance Standards, ontwikkeld door de International Finance Corporation, zijn minder dwingend dan de Equator Principles. Wel is de regeling wereldwijd erkend. Daarbij heeft ook deze regeling als doel om financiële instellingen te weerhouden van het financieren van projecten die schadelijk zijn voor mens en milieu. Ook op basis van deze regeling moeten kredietnemers zelf onderzoek doen naar de mogelijk nadelige gevolgen van het project. In dit kader moet de klant een Environmental and Social Management System (ESMS) implementeren om op deze manier de nadelige gevolgen voor mens en milieu te monitoren.

Van Geen stelt verder dat de IFC online manuals beschikbaar stelt voor verschillende sectoren. Op die manier kunnen ondernemingen zien of zij voldoen aan de normen van de IFC Performance Standards.

4.2 Vragen en discussie

Aan Teulings is gevraagd in hoeverre Greenpeace druk uitoefent om ervoor te zorgen dat nationale overheden met regelgeving komen op het gebied van MVO. Teulings geeft aan dat Greenpeace zich daar niet mee bezighoudt, omdat ze daar weinig grip op heeft. Greenpeace oefent druk uit waar dat effectief is, namelijk bij bedrijven zelf. Op sommige gebieden bestaat wel regelgeving, bijvoorbeeld bij certificering. Het probleem van dit soort normen is dat zij vaak erg vaag zijn en er over het algemeen liberaal mee wordt omgegaan.

Aan Van Dijk is gevraagd of banken en ondernemingen een risicoaansprakelijkheid op zichzelf afroepen bij het toepassen van bepaalde standaarden. Van Dijk stelt dat je als bank niet altijd een bancaire dienst mag weigeren, maar dat hier inderdaad een vorm van risicoaansprakelijkheid in schuilt. Van Geen voegt hier nog aan toe dat je als bank of onderneming zelfs aansprakelijk kan worden gehouden indien je handelt in strijd met je eigen protocollen. Ook zijn er voorbeelden van bedrijven die schadelijkt zijn vanwege het schenden van OECD Principles.

Vanuit de zaal is aan Van Dijk de vraag gesteld op welk moment ABN AMRO overgaat tot een due diligence. Van Dijk zei dat de bank over gaat tot due diligence indien er iets verandert in het profiel van de klant. Dit profiel kan bijvoorbeeld veranderen door middel van een fusie of overname.

Enneking vraagt vervolgens aan Van Dijk hoe ABN AMRO zo veel klanten kan screenen over de hele wereld. Van Dijk antwoordt hierop door te zeggen dat de bank gebruikmaakt van een speciale tool die bepaalde risico's in kaart brengt. Zo kan de bank zich focussen op bepaalde klanten of sectoren. Er wordt in dat geval geselecteerd op verschillende aspecten die samenhangen met het profiel van de klant. De bank stelt zich op dit gebied echter proactief op door aan ondernemingen te vragen of ze zich willen aanmelden voor bepaalde certificaten. Dit gebeurt bijvoorbeeld veel in de scheepvaart.

Teulings sluit uiteindelijk de themamiddag af met een positieve noot. Hij stelt dat bedrijven als Nike vroeger zeiden dat zij slechts een merk waren en zich daarom minder bezighielden met MVO. Nu vindt er een omslag plaats op dit gebied. Er zijn namelijk ook bedrijven die het juist erg goed doen. Google, bijvoorbeeld, investeert op dit moment enorm in duurzame energie en dat is een goed teken.

Voetnoten

Voetnoten

- [1] Wim van Meegdenburg is student aan de Universiteit Utrecht. Dr. Tineke Lambooy LL.M is associate professor aan de Rechtenfaculteit van de Universiteit Utrecht (Corporate Social Responsibility and Law) en aan het Center for Sustainability van Nyenrode Business Universiteit (Sustainable Law and Governance). Mr. dr. Liesbeth Enneking is als postdoctoraal onderzoeker verbonden aan het Utrecht Centre for Accountability and Liability Law en als docent internationaal privaatrecht aan het Molengraaff Instituut voor Privaatrecht, beide van de Universiteit Utrecht.
- [2] SER Commissie Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.
- [3] Beleidsnotitie 'Maatschappelijk verantwoord ondernemen loont', verzonden aan de Tweede Kamer op 28 juni 2013.
- [4] Global Forum on Responsible Business Conduct, OECD conference centre, Parijs 26-27 juni 2013, www.globaldiligence.com/the-2013-global-forum-on-responsible-business-conduct/.
- [5] T.E. Lambooy, *Corporate Social Responsibility. Legal and Semi-Legal Frameworks that Support CSR*, Deventer: Kluwer 2010, hfdst. 7.
- [6] T.E. Lambooy, *Corporate Social Responsibility. Legal and Semi-Legal Frameworks that Support CSR*, Deventer: Kluwer 2010, hfdst. 7.
- [7] Zie voorts: K. Kryczka, T.E. Lambooy & S. Beckers, 'The importance of Due Diligence Practices for the Future of Business Operations in Fragile States', *ECL* 2012, issue 2, p. 125-132.
- [8] EU Timber Regulation, nr. 995/2010, sinds 3 maart 2012 van kracht, zie ook A.M.C.C. Tubbing, 'Fout hout aan banden gelegd door de Europese Houtverordening?', *M en R* 2013/73 (afl. 6, p. 328-336).
- [9] Zie, uitgebreid: L.F.H. Enneking, *Foreign direct liability and beyond – Exploring the role of tort law in promoting international corporate social responsibility and accountability*, (diss. UU), Den Haag: Eleven International Publishing 2012. Zie ook, bijv.: L.F.H. Enneking, 'Zorgplichten van multinationals in Nederland – "Second best" zo slecht nog niet?', *NJB* 2013, vol. 88, afl. 12, p. 744-750; L.F.H. Enneking, 'Multinational corporations, human rights violations and a 1789 statute: A brief exploration of the case of *Kiobel v. Shell*',

Nederlands Internationaal Privaatrecht 2012, vol. 30, afl. 3, p. 396-400; L.F.H. Enneking *et al.*, 'Privaatrechtelijke handhaving in reactie op mensenrechtenschendingen door internationaal opererende ondernemingen', *Nederlands Tijdschrift voor de Mensenrechten/NJCM-Bulletin* 2011, vol. 36, afl. 5, p. 541-560; en L.F.H. Enneking, 'Aansprakelijkheid via "foreign direct liability claims" – Den Haag is weer even de "Legal Capital of the World"', *NJB* 2010, vol. 85, afl. 7, p. 400-406.

- [10] Zie over dit laatste aspect in meer detail: L.F.H. Enneking, 'Multinationals and transparency in foreign direct liability cases – The prospects for obtaining evidence under the Dutch civil procedural regime on the production of exhibits', *Dovenschmidt Quarterly*, te verschijnen september 2013.
- [11] Vgl., in een andere maar vergelijkbare context: C. Drion, 'Van een duty to care naar een duty of care', *NJB* 2007, afl. 45-46 (21 december).